

مسئولیت اجتماعی شرکتی سازمان منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

شماره اول - تیر ۱۳۹۷
جمعیت و مهاجرت

سازمان منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

مهاجرت و حاشیه نشینی

تحولات جمعیتی شهرستان چابهار و
شهرستان‌های همجوار بعد از احداث منطقه
آزاد چابهار

مسئولیت اجتماعی در منطقه آزاد
جبل علی

مسئولیت اجتماعی
سازمان در روستای تیس

مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی

مسئولیت اجتماعی، پیوند گاه توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی

بنابراین منطقه آزاد چابهار، به عنوان اولین سازمان در منطقه، اقدام به فعالیت در حوزه مسئولیت اجتماعی پرداخته است. مسئولیت اجتماعی در دو سطح می تواند صورت گیرد، مسئولیت اجتماعی شرکت ها و بنگاه های اقتصادی که زیر نظر منطقه آزاد فعالیت می کنند و دیگری مسئولیت اجتماعی خودسازمان منطقه آزاد در قبال کارکنان و مشتریان است تا بتواند به مسئولیت اجتماعی خود در حوزه سازمان، مشتریان، محیط زیست و جامعه محلی عمل کند. خودسازمان باید پیش قدم انجام مسئولیت اجتماعی باشد که زیر مجموعه های آن به تبعیت از سازمان، بتوان مسئولیت اجتماعی خود را در حوزه های مربوطه به انجام برسانند.

مطالعه ای را که موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران با تیم حرفه ای برای سازمان منطقه آزاد در حوزه مسئولیت اجتماعی شرکتی در دست انجام دارد، در نهایت به فهرستی از اقدامات مشخص در همه حوزه های مورد توجه مسئولیت اجتماعی اعم از جامعه محلی، ساختار سازمان، مشتریان و محیط زیست منجر خواهد شد تا سنجای برای اندازه گیری نیازها و وضعیت موجود و اقدامات لازم برای رسیدن به وضعیت مطلوب وجود داشته باشد. خروجی نهایی سندی مسئولیت اجتماعی منطقه آزاد چابهار است شامل مجموعه از اقدامات و فعالیت هایی است که به ارتقاء اهداف مدنظر در جامعه محلی و پیوند توسعه اقتصادی با توسعه اجتماعی منجر خواهد شد. این سند ضمانت اجرایی داشته و گزارش فعالیت های آن در پایان هر سال به صورت گزارش سالانه مسئولیت اجتماعی منطقه آزاد چابهار در دسترس همگان خواهد بود.

جامعه محلی که می تواند در تأمین نیروی انسانی ماهر برای فعالیت ها مؤثر واقع شود و هزینه های تأمین نیروی انسانی از نقاط دیگر را حذف کند، امر فوق العاده مهمی است. نیروی کار با هزینه های کمتر می تواند هزینه های نهایی تولید را کاهش دهد؛ بنابراین توجه به مسئولیت اجتماعی، فارغ از این که پیوندی را بین توسعه اقتصادی و اجتماعی برقرار می کند؛ برای اقتصاد پروژه هم مؤثر است. از طرفی با توجه به دستور کار ملی توسعه سواحل مکران و اهمیت چنین پروژه کلانی در سطح کشور، توجه جدی به توسعه اجتماعی فوق العاده مهم است تا سازمان ها صنعتی و توسعه ای در کنار سود اقتصادی فعالیت های خود، هزینه های را که بر اجتماع محلی تحمیل می کنند، بپردازند. انجام مسئولیت اجتماعی شرکتی در قالب پروژه های پاسخ دهنده به نیازهای جامعه محلی و مردم باعث ایجاد رضایت و حس تعهد و تعلق نسبت به طرح ها و اقدامات توسعه ای می شود. باید به این نکته نیز توجه داشت که اگر روند توسعه و صنعتی شدن در سواحل مکران و چابهار با این سرعت اتفاق بیافتد، گسست بیشتری بین اجتماع محلی چابهار و طرح های توسعه ایجاد خواهد شد که خود می تواند منجر به مسائل و پیامدهای منفی توسعه اقتصادی شود. در سال های آتی، واحد پتروشیمی و صنایع فولاد به بهره برداری خواهد رسید که خود باعث مهاجرت های جدید به منطقه خواهد شد؛ تأمین زیرساخت های مختلف زیستی، خدمات شهری، امکانات آموزشی، فضاهای بهداشتی و درمانی، فضاهای تفریحی و ورزشی و... از اهمیت بالایی برخوردار است که در حال حاضر، زیرساخت های شهری ما توان ارائه چنین حجمی از امکانات را ندارد که باید اقدامات در این راستا صورت گیرد.

مسئولیت اجتماعی امروزه در شرکت ها و سازمان ها مسئله و مقوله بااهمیتی است به گونه ای که در گزارش های سالیانه سازمان ها، اولین بخش قبل از ارائه عملکرد و صورت های مالی و سود و زیان اقتصادی، به اقدامات مربوط به حوزه مسئولیت اجتماعی می پردازند که نشان از اولویت دادن به مسئولیت اجتماعی در سازمان ها در سال های اخیر است. در روند توسعه و صنعتی شدن کشور، هیچ جایی ارتباط خوبی بین اقدامات توسعه و اجتماع محلی دیده نمی شود. دلیل آن عدم برقراری توازن بین توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی است. مطالعات زیادی در مورد ضرورت انجام پیوند بین اقدامات توسعه ای و مردم محلی صورت گرفته که نشان از اثرات توجه به مسائل جامعه محلی است. مسائلی شامل ایجاد اشتغال برای افراد بومی، ایجاد امنیت، افزایش کیفیت زندگی، توجه به شاخص های زیستی، آموزشی، بهداشتی و... است. وقتی صنعتی در جایی مستقر می شود، آن قدر غرق در منافع اقتصادی و افزایش بازدهی اقتصادی می شود که موضوعات مربوط به اجتماع محلی مورد غفلت قرار می گیرند. در حالی که واقعیت این است که اگر اندکی به آن موضوعات پرداخته شود، در هزینه تولید محصول نهایی، اثر گذار بوده و کاهش هزینه ها را در بر خواهد داشت. وقتی هزینه ها کاهش پیدا کند، حاشیه سود اقتصادی نیز افزایش خواهد داشت. به عنوان مثال، یکی از موضوعاتی که در مسئولیت اجتماعی مورد نظر است، توانمندسازی جوامع محلی است تا ساکنین جوامع محلی بتوانند وارد متن فرایندهای توسعه شوند که شامل حوزه های مختلفی مانند آموزشی، مهارتی، اشتغال و... می شود. در رویکرد مسئولیت اجتماعی، آموزش و مهارت آموزی

عبدالرحیم کردی

رئیس هیات مدیره و مدیرعامل سازمان منطقه آزاد چابهار

مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی

✓ آرش خان دل، کارشناس ارشد مدیریت

شرکت‌ها و سازمان‌ها مانند اشخاص حقیقی، شهروندان جامعه بوده و نسبت به آن دارای حقوق و در قبال آن دارای وظایفی هستند. از این رو، تبیین وظایف و مسئولیت‌های آن در قبال اجتماع، امری ضروری است. ایجاد حوزه‌های به نام مسئولیت اجتماعی شرکتی و تبیین ابعاد آن، تلاشی به منظور تبیین این وظایف است. این مفهوم با تغییر مبانی فلسفی و دیدگاه دانشمندان نسبت به سازمان و محیط آن، تحولاتی داشته است. مسئولیت اجتماعی شرکتی، مدت زیادی است که توجه بخش آکادمیک، پژوهشگران، شرکت‌های غیردولتی و دولت را به خود جلب کرده است و به عنوان یکی از ابعاد مهم فعالیت‌های عملیاتی شرکت‌ها، درآمده است. در اینجا به بررسی بخشی از متداول‌ترین تعاریف مسئولیت اجتماعی شرکتی خواهیم پرداخت.

مسئولیت اجتماعی شرکتی، تعهد تصمیم‌گیران برای اقداماتی است که به طور کلی علاوه بر تأمین منافع خودشان، موجب بهبود رفاه جامعه را نیز فراهم می‌آورد. مؤسسات مسئول اند که از آلوده کردن محیط زیست، اعمال تبعیض در امور استخدامی، بی‌توجهی به تأمین نیازهای کارکنان خود، تولید محصولات زیان‌آور و نظایر آن که به سلامت جامعه لطمه می‌زنند، پرهیزند و سازمان‌ها باید با اختصاص منابع مالی، در بهبود رفاه اجتماعی مورد قبول اکثریت جامعه بکوشند.

به عبارتی دیگر می‌توان گفت، مسئولیت اجتماعی، مجموعه وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقبت و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند، انجام دهد. مسئولیت اجتماعی، وظیفه‌ای است بر عهده مؤسسات خصوصی، به این معنا که تأثیر سوئی بر زندگی اجتماعی که در آن کار می‌کنند، نگذارند. وظایفی چون: آلوده نکردن، تبعیض قائل نشدن در استخدام، نپرداختن به فعالیت‌های غیر اخلاقی و مطلع کردن مصرف‌کننده از کیفیت محصولات، که این وظایف مبتنی بر مشارکت مثبت در زندگی افراد جامعه است.

کمیسیون اروپا مسئولیت اجتماعی شرکتی را به عنوان مفهومی تعریف می‌کند که به موجب آن شرکت‌ها ملاحظات اجتماعی و محیطی را در عملیات تجاری خود و در تعاملات خود با ذینفعان خود به صورت داوطلبانه رعایت می‌کنند.

این مفهوم درباره سازمان‌هایی است که تصمیم دارند تا از حداقل الزامات قانونی و مسئولیت‌های ناشی از توافقات جمعی عبور کرده تا نیازهای اجتماعی را مورد توجه قرار دهند. همچنین کمیسیون جوامع اروپایی (۲۰۰۱) مسئولیت اجتماعی شرکت را به عنوان "ترکیب داوطلبانه ملاحظات اجتماعی و محیطی در عملیات تجاری شرکت‌ها و روابط آن‌ها با گروه‌های ذینفع" تعریف می‌کند.

سازمان بین‌المللی استاندارد در سال ۲۰۱۰ در قالب ایزو ۲۶۰۰۰ مسئولیت اجتماعی شرکتی را در قبال تاثیرات و پیامدهای تصمیمات و فعالیت‌هایش بر جامعه و محیط زیست، به طور شفاف و اخلاقی شامل موارد زیر تعریف کرد:

- ✓ مشارکت در توسعه پایدار، شامل بهداشت و رفاه جامعه؛
- ✓ در نظر گرفتن انتظارات ذینفعان؛
- ✓ تطابق با قوانین و سازگاری با هنجارهای بین‌المللی؛

✓ یکپارچه سازی مسئولیت اجتماعی در سراسر سازمان و استفاده از آن در روابط خود
این تعریف اصول مسئولیت اجتماعی شرکتی را به صورت زیر شرح می‌دهد:

پاسخگویی: یک سازمان باید مسئول آثار خود بر روی جامعه، اقتصاد و محیط باشد. این اصل حاکی از آن است که یک سازمان باید رسیدگی و موشکافانه‌ای را بپذیرد و همچنین وظیفه‌ای پاسخ‌دهی به این رسیدگی را به عهده گیرد.

شفافیت فعالیت‌های سازمان: یک سازمان باید در یک وضعیت شفاف، دقیق و کامل قرار داشته باشد و دارای درجه‌ی منطقی و کافی از سیاست‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌هایی باشد که مسئول آن‌هاست، از جمله آثار مشخص و احتمالی آن بر جامعه و محیط. این اطلاعات باید به سهولت موجود بوده و مستقیماً در دسترس قرار گیرند و برای گروه‌هایی که تحت تأثیر سازمان هستند، قابل درک باشند.

رفتار اخلاقی: رفتار یک سازمان باید بر اساس ارزش‌هایی نظیر صداقت، انصاف و درست‌بندی باشد. این ارزش‌ها دلالت بر دغدغه برای انسان‌ها، حیوانات و محیط و توجه به آثار فعالیت‌های سازمان و تصمیم‌گیری‌های آن بر روی منافع ذینفعان دارند. توجه و احترام به اجرای قانون: توجه به اجرای قانون به

حاکمیت قانون اشاره دارد و به طور خاص منظور این است که هیچ فرد یا سازمانی فراتر از قانون نبوده و دولت نیز تابع قانون است. در زمینه‌ی مسئولیت اجتماعی، احترام به تأمین قانونی به معنای آن است که یک سازمان با تمامی قوانین و مقررات اجرایی موافقت داشته باشد. این اصل حاکی از آن است که باید برای آگاهی از قوانین و مقررات اجرایی تلاش شود تا افراد درون سازمان از تعهدات خود مطلع باشند.

احترام به منافع و علائق سهامداران: یک سازمان باید به منافع ذینفعان خود احترام گذاشته، آن‌ها را در نظر داشته و پاسخگو باشد. اگرچه اهداف یک سازمان ممکن است به منافع مالکین، اعضا، مصرف‌کنندگان یا اعضای خود محدود باشد، دیگر افراد و گروه‌ها نیز ممکن است دارای حقوق، ادعاها یا منافع مشخصی باشند که باید در نظر گرفته شوند. به طور کلی، این افراد یا گروه‌ها ذینفعان سازمان را تشکیل می‌دهند.

احترام به حقوق انسان: رفتار با احترام با تمامی افراد و تلاش ویژه برای کمک به افراد گروه‌های آسیب‌پذیر. یک سازمان باید به حقوق انسانی احترام گذاشته و اهمیت و عمومیت آن‌ها را در نظر بگیرد. حقوق انسانی به رفتار محترمانه‌ی تمامی افراد صرف نظر از خصوصیات شخصی آن‌ها و صرفاً به دلیل انسان بودنشان اشاره دارد.

احترام به هنجارهای بین‌المللی: یک سازمان باید ضمن رعایت قوانین داخلی هر کشور به هنجارهای بین‌المللی هم احترام گذاشته و برخلاف آن هنجارها عمل نکند. لازم به ذکر است مسئولیت اجتماعی شرکتی منتقدانی نیز داشته است. میلتن فریدمن، اقتصاددان مشهور، از پیشگامانی است که مسئولیت سازمان‌های تجاری را به حداکثر رساندن سود در محدوده قانون بدون هرگونه دسیسه یا نیرنگی عنوان می‌کند و معتقد است مسئله‌های اجتماعی را باید به افراد و نهادهای دولتی واگذار کرد، چرا که تعیین نیازهای نسبی و میزان آن‌ها، در حد مدیران شرکت‌ها نبوده و در صورت انجام، بر درآمد شرکت‌ها تأثیر گذار است. عمده انتقادات وارد بر مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی شامل مفهومی گسترده و مبهم، اصطلاحی برآمده از کارهای علمی، دشواری عملیاتی کردن آن، سویه بالقوه مفهوم مسئولیت اجتماعی به سمت منافع خاص می‌شد، ضمناً طرفداران نئوکلاسیک‌ها، مفهوم مسئولیت اجتماعی را خدشه‌وارد کردن به حقوق مالکیت و در کل تهدیدی بر جامعه آزادی دانستند.

مسئولیت اجتماعی در منطقه آزاد جبل علی

✓ موناولیک جزی، دکترای طراحی شهری

منطقه‌ی آزاد جبل علی دبی، با مساحتی بیش از ۵۷ کیلومتر مربع، در سال ۱۹۸۵، در حد جنوب غربی شهر دبی، تاسیس شد. این منطقه‌ی آزاد، فعالیت خود را با تعداد اندکی واحداً اداری و انبار آغاز کرد و در سال ۱۹۹۰ فعالیت‌های خود را با ایجاد تسهیلات صنعتی سبک گسترش بخشید. هم‌اکنون، منطقه‌ی آزاد جبل علی یکی از بزرگترین شبکه‌های کسب و کار در خاورمیانه را شامل می‌شود که بیش از ۳۲ درصد از مجموع سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در کشور امارات و نیز ۲۱ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده است.

این منطقه‌ی آزاد، اولین در نوع خود در خاورمیانه و جهان است که در سال ۱۹۹۶، موفق به کسب نشان ISO شده است. منطقه‌ی آزاد جبل علی تنها منطقه‌ی آزاد در جهان است که در میان یکی از بزرگترین فرودگاه‌ها و بندر جهان واقع شده است؛ بدین شکل که در یک طرف آن، بندر جبل علی (هفتمین بندر بزرگ حمل و نقل دریایی جهان) و در سوی دیگر، فرودگاه بین‌المللی المکتوم (یکی از بزرگترین فرودگاه‌های باری جهان) قرار دارند.

این منطقه‌ی آزاد، یکی از پیشران‌های اصلی رشد اقتصادی برجسته دبی و امارات در طول سال‌ها بوده است به شکلی که محیطی جذاب را از طریق ارائه پیشنهادها و مشوق‌های ویژه برای جذب بهترین کسب و کارها از سرتاسر جهان فراهم آورده است. با در برداشتن بیش از ۷۳۰۰ کسب و کار بین‌المللی، منطقه‌ی آزاد جبل علی در سال ۲۰۱۷ تجارت غیر نفتی معادل با ۸۰٫۲ میلیارد دلار را به ثبت رسانده و فرصت اشتغال برای بیش از ۱۴۴۰۰۰ هزار نفر، فراهم آورده است.

در کنار کامیابی در بعد اقتصادی، این منطقه آزاد با تاکید بر پایداری و مشارکت همه‌ذی‌نفعان، به‌عنوان کلیدی برای آینده‌ای موفقیت‌آمیز، اهداف زیر را برای برنامه‌ی مسئولیت اجتماعی خود در نظر گرفته است:

- ✓ استقبال از تنوع و تشویق رشد از طریق به کارگیری بهترین استعدادها و موجود در امارات؛
  - ✓ مشارکت بانو آوران و کارآفرینان در زمینه‌ی کسب و کار، آموزش و محیط زیست؛
  - ✓ اولویت دادن نیازهای ذی‌نفعان (کارفرمایان، کارمندان و شهروندان) بر فعالیت‌های اقتصادی صرف.
- بررسی گزارشات سالانه ارائه شده توسط سازمان منطقه آزاد تجاری جبل علی نشان می‌دهد که فعالیت‌های صورت گرفته در حوزه مسئولیت اجتماعی سازمانی در این سازمان، حول ۴ رکن محیط کار، بازار، محیط زیست و اجتماع سازماندهی و برنامه‌ریزی شده‌اند. در ادامه هر کدام از این ارکان به‌اجمال معرفی می‌شوند:

تعاریف	ارکان
ایجاد محیطی که رضایت کارمندان راه به همراه داشته باشد.	محیط کار
تحریک توجه به مسئولیت اجتماعی در شرکا و مشتریان منطقه آزاد	بازار
تعهد برای مراقبت از محیط زیست و ارتقای کاربردهای دوست‌دار محیط زیست	محیط زیست
اقدام برای افزودن ارزش و کمک مثبت به سلامت جامعه (به‌مثابه یک کلیت)	اجتماع

- ✓ گزیده‌ای از اقدامات صورت گرفته توسط منطقه آزاد جبل علی در راستای تحقق مسئولیت اجتماعی این سازمان، از قرار زیر است:
- ✓ سازمان‌دهی برنامه‌ی کاروزی طموهی، باهدف کمک به جوانان اماراتی برای دستیابی به آینده‌ی دلخواه و متناسب با انتظاراتشان.
- ✓ مشارکت در رویداد سالانه روز بدون خودرو.
- ✓ مشارکت در رویداد ورزشی ماراتون دبی در سال ۲۰۱۷.
- ✓ پیشنهاد و برگزاری برنامه‌ی ساخت یک مدرسه در نیپال، با مشارکت کارمندان داوطلب.
- ✓ برگزاری برنامه‌های متنوع آموزشی و تفریحی در بیش از ۲۵ پرورشگاه در دبی.
- ✓ اقدامات نوآورانه در بهره‌گیری از انرژی‌های پایدار به‌مانند نصب ۸۸۰۰۰ پنل خورشیدی بر روی سقف ساختمان‌ها، پارکینگ‌ها و انبارها در منطقه‌ی آزاد.

مسئولیت اجتماعی سازمان در روستای تیس

✓ کاظم رحیمی، پژوهشگر اجتماعی

روستا تعریض گردید و به دلیل نقش مهم اسکله تیس در اشتغال ساکنین روستا که وابسته به دریا است در سال ۱۳۹۳ با مشارکت اداره شیلات بازسازی گردید. سازمان منطقه آزاد چابهار در جهت حفظ بناهای تاریخی در دهه ۸۰ و ۹۰ اقدام به بازسازی و مرمت غارهای سه گانه و قلعه تاریخی پرتغالی ها نمود. در بحث غنی بخشی به اوقات فراغت و ورزش اهالی روستا چند آلاچیق و یک زمین چمن مصنوعی احداث کرده است. همچنین سازمان منطقه آزاد چابهار برای هزینه های جاری روستا از جمله جمع آوری زباله، اصلاح معابر و... به صورت ماهیانه طبق جدول زیر کمک مالی می نماید.

ساخت دو باب مدرسه در این روستا در دستور کار قرار داد و با مشارکت اداره کل نوسازی مدارس نیز در سال ۱۳۹۶ یک مدرسه ۱۲ کلاسه احداث نمود. سازمان منطقه آزاد در زمینه انجام مسئولیت اجتماعی خود در خصوص بهداشت و درمان نیز در دهه ۸۰ زمینی برای احداث درمانگاه در این روستا اختصاص داد و با انجام محوطه سازی خانه بهداشت، اقدام به خرید یک دستگاه یونیت دندانپزشکی برای تجهیز آن نمود تا شرایط بهداشت و درمان تیس را بهبود بخشد. از اقدامات زیرساختی منطقه آزاد چابهار برای روستای تیس میتوان به آسفالت نمودن جاده ارتباطی این روستا با شهر را در دهه ۸۰ نام برد که در سال ۱۳۹۶ ورودی این

روستای تیس با سابقه تاریخی بیش از دو هزار ساله خود تنها نقطه سکونت یافته بوده که در آغاز به کار منطقه آزاد چابهار، در درون محدوده قرار گرفته است. جمعیت روستا بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۶۳۴۸ نفر که برابر با ۱۵۲۶ خانوار است که شغل اکثریت ساکنین وابسته به دریا است. اماکن مهم و تاریخی تیس عبارتند از مسجد جامع تیس، قبرستان جن، غارهای سه گانه، قلعه پرتغالی ها، اسکله تیس و... که همه این عوامل لزوم توجه بیشتر به این روستا را میرسانند. سازمان منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار در راستای انجام مسئولیت اجتماعی در خصوص آموزش و بهبود سرانه های آن از زمان شروع به کار خود در دهه ۷۰

سال	میزان کمک مالی (میلیون ریال)
دهه ۷۰	۱۰۰
دهه ۸۰	۱۳۰
۱۳۹۰	۱۵۰
۱۳۹۱	۱۵۰
۱۳۹۲	۱۵۰
۱۳۹۳	۲۰۰
۱۳۹۴	۲۵۰
۱۳۹۵	۳۵۰
۱۳۹۶	۵۰۰

یکی از مهمترین اقدامات سازمان منطقه آزاد چابهار در راستای انجام مسئولیت اجتماعی خود در روستای تیس میتواند اجرای پروژه شبکه آبرسانی به این روستا باشد که کار مطالعاتی آن از سال ۱۳۹۵ انجام و عملیات اجرایی آن در سال ۱۳۹۶ شروع شد و با احداث مخزن ۳ هزار متر مکعب و انجام انشعابات اصلی و فرعی به طول ۵۰ هزار متر در سال ۱۳۹۷ به بهره برداری می رسد. با توجه به کمبود آب آشامیدنی و حساسیت این موضوع در شهرستان چابهار به خصوص در روستای تیس، این پروژه میتواند یکی از برجسته ترین پروژه های منطقه آزاد در راستای انجام مسئولیت اجتماعی خود برای روستای تیس باشد.

تحولات جمعیتی شهرستان چابهار و شهرستان‌های همجوار بعد از احداث منطقه آزاد چابهار

✓ رامین صفی‌یاری، پژوهشگر اجتماعی

است. بیشترین مهاجرت‌ها از استان‌های خراسان رضوی، خراسان جنوبی، تهران، گلستان، کرمان و فارس صورت گرفته است.

جامعه محلی چابهار و دیگر شهرستان‌های حوزه نفوذ، سرانه‌های پایینی در شاخص‌های دسترسی به امکانات شهری و خدمات زیستی دارند. سرانه‌های اشتغال، آموزشی، فرهنگی، بهداشتی - درمانی، رفاهی ورزشی، تفریحی، فضاهای سبز و... در سطح شهرستان، به خصوص خود شهر چابهار، بسیار پایین است. با این بررسی آماری نشان می‌دهد که سرانه‌های آموزشی و بهداشتی و درمان نسبت به دیگر سرانه‌ها وضعیت نامناسب‌تری داشته و در اولویت برنامه‌ریزی اقدامات مداخله‌ای قرار دارد.

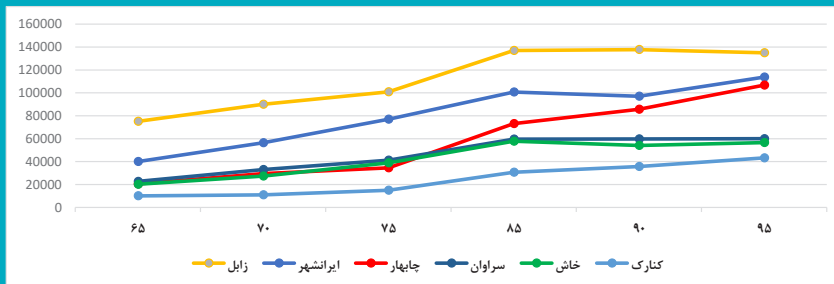
به عبارتی ۷۰ درصد وضعیت نقاط سکونتی، روستایی بوده که کمترین امکانات بهداشتی - درمانی، آموزشی، رفاهی و... را دارا هستند. نکته دیگری که در تحولات جمعیتی می‌توان به آن اشاره کرد، مهاجرت‌پذیری شهرستان چابهار، به میزان ۲۵ هزار نفر (۱۹ هزار نفر شهری - ۶ هزار روستایی) در بازه زمانی ۸۵-۱۳۷۵ بوده که بیشتر مهاجرت‌ها از داخل خود استان و شهرستان‌های دیگر استان‌ها بوده است. از منظری دیگر، در دهه اول بعد از توسعه منطقه آزاد چابهار، از نقاط نزدیک (بیشتر شهرهای کوچک) به سمت چابهار مهاجرت کردند. در دهه بعد ۹۵-۱۳۸۵ میزان مهاجرت درون شهرستانی کاهش پیدا کرده و به سمت شهرهای دیگر استان و دیگر استان‌ها افزایش پیدا کرده

بازه زمانی شهر کنارک از ۱۵ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ به ۴۵ هزار در سال ۱۳۹۵ رسید. این میزان از افزایش جمعیت زمانی محسوس است که زیرساخت‌ها و امکانات شهری به همان نسبت نتوانند رشد کنند. در وضعیت کنونی سرانه‌های جامعه شهری و روستایی شهرستان‌های موردنظر، بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و حتی متوسط استانی است.

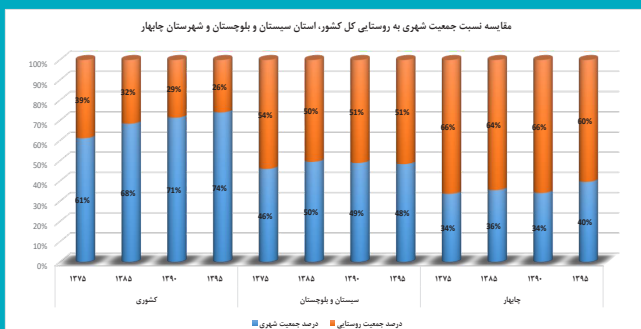
از زاویه‌های دیگر، میزان درصد شهرنشینی نشان از وضعیت نامناسب امکانات و تسهیلات شهری برای زیست شهروندان دارد. در وضعیت کنونی میزان شهرنشینی کل کشور ۷۴ درصد است؛ در حالی که میزان شهرنشینی استان ۴۸ درصد و میزان شهرنشینی محدوده مورد بررسی ۳۰ درصد است.

در بررسی ویژگی‌های جمعیتی - اجتماعی شهرستان چابهار و شهرستان‌های همجوار آن (کنارک، سرباز، قصرقند و نیک‌شهر) آن‌چه بیشتر مورد توجه و قابل تأمل است؛ تغییرات جمعیتی و نرخ رشد چشمگیر جمعیت بعد از تأسیس منطقه آزاد است. انفجار جمعیت دو شهر چابهار و کنارک با رشد نزدیک ۸ درصد در دهه ۸۵-۱۳۷۵ وضعیت این دو شهر را از بقیه شهرهای استان متمایز کرده است. جمعیت شهر چابهار از ۳۴ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ به بیش از دو برابر (۷۳ هزار نفر) در عرض ۱۰ سال رسید. این میزان رشد در دهه بعد با نرخ ۴ درصد (رتبه اول نرخ رشد در استان) جمعیت شهر چابهار را نزدیک ۱۱۰ هزار نفر و جمعیت شهرستان بالغ بر ۲۸۰ هزار نفر رسانده است. در همین

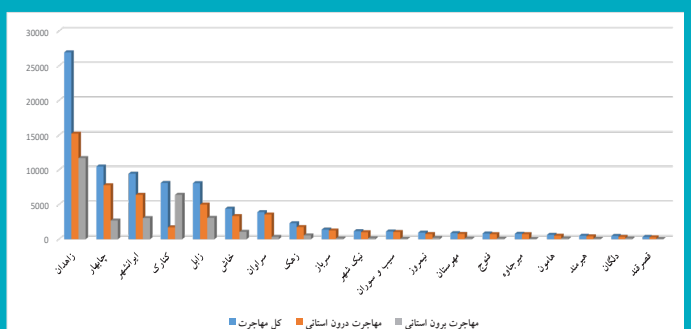
نمودار افزایش جمعیت شهرستان‌های پر جمعیت استان سیستان و بلوچستان از ۹۵-۱۳۶۵

مقایسه نسبت جمعیت شهری به روستایی کل کشور، استان سیستان و بلوچستان و شهرستان چابهار

میزان مهاجران وارد شده درون و برون استانی به شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان ۹۵-۹۰

مهاجرت و حاشیه نشینی

✓ کاظم رحیمی، پژوهشگر اجتماعی

نشده را گسترش میدهند و موجب افزایش حاشیه‌های شهری مانند کمب، مرادآباد، عثمان آباد... می‌شوند که در حال حاضر بالغ بر ۴۰ هزار نفر را در خود جای داده‌اند. جمعیت مهاجر علاوه گسترش سکونت‌گاه‌های برنامه‌ریزی نشده، مناطق سکونت‌گاهی مانند روستای تیس را نیز تحت تاثیر خود قرار داده‌اند، به طوری که طی نزدیک به سه دهه جمعیت روستای تیس بیش از سه برابر شده است.

توجه به معضلات ناشی از جابه‌جایی جمعیت ضرورت و اهمیت بررسی دقیق این رویداد همراه با برنامه‌ریزی برای کنترل و کاهش آن را دو چندان می‌کند. از این رو باید برای مهاجرت در دو محور چابهار و حوزه فراگیر آن یک برنامه واقع‌بینانه و عملی که در راستای مسئولیت اجتماعی سازمان منطقه آزاد چابهار و دیگر دستگاه‌های متولی و مستقر تدوین و به اجرا گذاشت.

چابهار را دومین شهر مهاجرپذیر (بعد از زاهدان) و کنارک را چهارمین شهر مهاجرپذیر استان سیستان و بلوچستان کرده است که بار جمعیتی مضاعفی را به این منطقه تحمیل میکند. علاوه بر جریانات داخل استانی، نشانگرها مهاجرت از دیگر استانها مانند خراسان جنوبی، کرمان، و هرمزگان را نیز نشان میدهند که در کنار مهاجرت خارجی مانند کشور پاکستان زیرساختهای شهری، مسکن، آموزشی، بهداشتی و درمانی، اشتغال و... را دچار مشکل ساخته است.

جمعیت مهاجر که اغلب به لحاظ وضعیت تحصیلی و آموزشی، اقتصادی، مهارت شغلی به خصوص مهارت لازم برای کار در صنعت و شیلات و... پایین هستند، با تشدید فقر مطلق و نسبی، تغییرات فرهنگی، شکاف اجتماعی، بیکاری، اختلافات فرهنگی و قومیتی، افزایش قیمت زمین و مسکن، بحران آب و آسیب‌های اجتماعی در منطقه سکونت‌گاه‌های برنامه‌ریزی

مهاجرت یکی از مسائل جمعیتی هر جامعه‌ای است که عوامل مختلف دارد. جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های مبدا، یکی از مدل‌های مفهومی برای درک مهاجرپذیر یا مهاجر فرست بودن هر جامعه‌ای است. اما این مسئله در ارتباط با چابهار و حوزه فراگیر آن به گونه‌ای است که وضعیت مهاجرتی چابهار مثبت بوده و مهاجرپذیر است. از مهم‌ترین دلایل جاذبه‌های مهاجرپذیر بودن چابهار، دورنمای یافتن شغل و فرصتهای ایجاد شده توسط پروژه‌های توسعه‌های منطقه آزاد، بنادر، پتروشیمی و صنایع فولاد است. این مسئله در کنار دافعه‌های مبدا که بیشتر روستاهای شهرستان و حتی شهرها و روستاهای دیگر شهرستانهای استان را شامل میشود، از جمله خشکسالی و از دست رفتن امکانات زراعت، باغداری و دامپروری، رکود اقتصادی و افزایش بیکاری و... فهم وضعیت مهاجرپذیری چابهار و حوزه فراگیر را ساده‌تر می‌کند. این عوامل

موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی
دانشگاه تهران

منطقه آزاد تجاری صنعتی
چابهار

مدیر مسئول: عبدالرحیم کردی
سر دبیر: حسین ایمانی جاجرمی
هیات تحریریه این شماره:

- ✓ آرش خان دل
- ✓ کاظم رحیمی
- ✓ رامین صفی یاری
- ✓ عبدالرحیم کردی
- ✓ مونا ولیک جزی